TEISINGUMO TEISMO (trečioji kolegija) SPRENDIMAS

2006 m. liepos 13 d. *

Sujungtose bylose C-295/04–C-298/04

dėl 2004 m. birželio 30 d. *Giudice di pace di Bitonto* (Italija) sprendimu, kurį Teisingumo Teismas gavo 2004 m. liepos 13 d., pagal EB 234 straipsnį pateikto prašymo priimti prejudicinį sprendimą bylose

Vincenzo Manfredi (C-295/04)

prieš

Lloyd Adriatico Assicurazioni SpA,

* Proceso kalba: italų.

Antonio Cannito (C-296/04)

prieš

Fondiaria Sai SpA,

ir

Nicolò Tricarico (C-297/04),

Pasqualina Murgolo (C-298/04)

prieš

Assitalia SpA,

TEISINGUMO TEISMAS (trečioji kolegija),

kurį sudaro kolegijos pirmininkas A. Rosas, teisėjai J. Malenovský, S. von Bahr (pranešėjas), A. Borg Barthet ir A. Ó Caoimh,

generalinis advokatas L. A. Geelhoed,
posėdžio sekretorė L. Hewlett, vyriausioji administratorė,

atsižvelgęs į rašytinę proceso dalį ir įvykus 2005 m. lapkričio 10 d. posėdžiui,

išnagrinėjęs pastabas, pateiktas:

— *Assitalia SpA* (C-297/04 ir C-298/04), atstovaujamos *avvocatti* A. Pappalardo, M. Merola ir D. P. Domenicucci,

— Italijos vyriausybės, atstovaujamos I. M. Braguglia, padedamo *avvocato dello Stato* M. Fiorilli,

— Vokietijos vyriausybės, atstovaujamos C. Schulze-Bahr,

— Austrijos vyriausybės, atstovaujamos C. Pesendorfer,

— Europos Bendrijų Komisijos, atstovaujamos T. Christoforou ir F. Amato,

susipažinęs su 2006 m. sausio 26 d. posėdyje pateikta generalinio advokato išvada,

priima šį

Sprendimą

1 Prašymai priimti prejudicinį sprendimą susiję su EB 81 straipsnio išaiškinimu.

2 Šie klausimai pateikti nagrinėjant ieškinius dėl žalos atlyginimo, kuriuos pareiškė V. Manfredi prieš *Lloyd Adriatico Assicurazioni SpA*, A. Cannito prieš *Fondiaria Sai SpA* ir atitinkamai N. Tricarico bei P. Murgolo prieš *Assitalia SpA* (toliau – *Assitalia*), siekdami įpareigoti šias draudimo įmones grąžinti privalomojo civilinės atsakomybės draudimo nuo nelaimingų atsitikimų, susijusių su transporto priemonėmis, laivais ir motoroleriais (toliau – transporto priemonių savininkų ir valdytojų privalomasis civilinės atsakomybės draudimas), įmokas, kurios buvo sumokėtos po to, kai šios įmonės jas padidino pagal kartelį, kurį nacionalinė konkurencijos ir rinkos tarnyba (*Autorità garante della concorrenza e del mercato*, toliau – AGCM) pripažino neteisėtą, padidinimo dalį.

Vidaus teisės aktai

3 1990 m. spalio 10 d. Įstatymo Nr. 287, susijusio su konkurencijos ir rinkos apsaugos taisyklėmis (*Legge 10 ottobre 1990*, Nr. 287, Norme per la tutela della concorrenza e del mercato, GURI, Nr. 240, 1990 m. spalio 13 d., p. 3, toliau – Įstatymas Nr. 287/90), 2 straipsnio 2 dalis draudžia kartelius tarp įmonių, kurių tikslas ar poveikis yra konkurencijos trukdymas, ribojimas arba iškraipymas vidaus rinkoje arba didelėje jos dalyje.

4 Pagal to paties 2 straipsnio 1 dalį „karteliais“ laikomi ūkio subjektų sudarytos sutartys ir (arba) įmonių suderinti veiksmai bei įmonių junginio (konsorciumo, asociacijos ir pan.) sprendimai, įskaitant ir tuos, kurie priimti nuostatų ar teisės akto forma.

5 Pagal Įstatymo Nr. 287/90 2 straipsnio 3 dalį draudžiami karteliai tampa niekiniais ir neturi jokio poveikio.

6 Šio įstatymo 33 straipsnio 2 dalyje nurodoma, kad ieškiniai dėl panaikinimo ir žalos atlyginimo bei ieškiniai, kuriais siekiama, kad būtų imtasi skubių priemonių, kiek tai susiję su minėto įstatymo I–IV skyriuose nustatytų nuostatų, tarp jų ir 2 straipsnio, pažeidimais, turi būti pateikiami teritorinę kompetenciją turinčiam *Corte d'appello*.

Pagrindinė byla ir prejudiciniai klausimai

7 1999 m. rugsėjo 8 d., 1999 m. lapkričio 10 d. ir 2000 m. vasario 3 d. sprendimais AGCM įvairių draudimo įmonių, iš kurių trys yra atsakovės pagrindinėje byloje, atžvilgiu pradėjo Įstatymo Nr. 287/90 2 straipsnyje numatytą pažeidimo procedūrą. Šios įmonės buvo kaltinamos dalyvavusios kartelyje, kurio tikslas buvo „įvairių produktų susietas pardavimas ir keitimasis informacija tarp konkuruojančių įmonių". Kalbant apie šias bylas, svarbus tik kartelis dėl keitimosi informacija tarp konkuruojančių įmonių.

8 AGCM pažymi, kad priešingai nei likusioje Europos dalyje, laikotarpiu nuo 1994 m. iki 1999 m. Italijoje neįprastai padidėjo ir tebedidėjo transporto priemonių savininkų ir valdytojų privalomojo civilinės atsakomybės draudimo, kuris yra privalomas, įmokos.

9 AGCM dar pažymėjo, kad transporto priemonių savininkų ir valdytojų privalomojo civilinės atsakomybės draudimo polisų rinkoje yra didelių įėjimo į ją kliūčių – jos iš esmės sukurtos dėl būtinybės įsteigti veiksmingą platinimo tinklą ir dėl nelaimingų atsitikimų atsiradusių nuostolių sureguliavimo centrų tinklą visose šalyse.

10 Proceso metu AGCM gavo dokumentaciją, atskleidusią išsamų keitimąsi informacija, kuris buvo paplitęs tarp daugelio transporto priemonių savininkų ir valdytojų privalomojo civilinės atsakomybės draudimo paslaugas siūlančių draudimo įmonių – keistasi informacija, susijusia su visais draudiminės veiklos aspektais, ypač kainomis, įmokų dalies grąžinimu, gautomis pajamomis, išlaidomis, susijusiomis su nelaimingais atsitikimais ir platinimu.

11 Galutiniame 2000 m. liepos 28 d. Sprendime Nr. 8546 (I377) (*Bolletino* 30/2000, 2000 m. rugpjūčio 14 d.) AGCM konstatavo, kad aptariamos draudimo įmonės įgyvendino neteisėtą kartelį dėl keitimosi informacija, susijusia su draudimo sektoriumi. Šis kartelis leido šioms įmonėms suderinti ir nustatyti gerokai didesnes transporto priemonių savininkų ir valdytojų privalomojo civilinės atsakomybės draudimo įmokas – įmokų padidinimai nebuvo pagrįsti rinkos sąlygomis, o vartotojai negalėjo jų išvengti.

12 *Tribunale amministrativo regionale per il Lazio* ir *Consiglio di Stato* iš esmės patvirtino draudimo įmonių ginčytą AGCM sprendimą.

13 Ieškovės pagrindinėje byloje, siekdamos iš kiekvienos aptariamos draudimo įmonės išsiieškoti įmokų, sumokėtų pagal kartelį, kurį AGCM pripažino neteisėtą, padidinimo dalį, pateikė atitinkamą ieškinį *Giudice di pace di Bitonto.*

14 Iš *Assitalia* pastabų matyti, kad, ieškovių pagrindinėje byloje manymu, AGCM atliktame tyrime buvo nustatyta didesnė nei 20 % vidutinė transporto priemonių savininkų ir valdytojų privalomojo civilinės atsakomybės draudimo poliso kaina, palyginti su ta, kuri būtų sumokėta už šiuos polisus, jei draudimo įmonių

konkurenciniam elgesiui nebūtų turėję įtakos suderinti veiksmai. Dėl šiuose veiksmuose dalyvaujančių įmonių padaryto pažeidimo galutiniams vartotojams buvo padaryta žala, kurią žalą sudaro vidutiniškai 20 % didesnės transporto priemonių savininkų ir valdytojų privalomojo civilinės atsakomybės draudimo įmokos, palyginti su ta, kuri turėjo būti sumokėta nesant konkurencijos taisyklių pažeidimo, dalies sumokėjimas.

15 Draudimo įmonės pagrindinėje byloje kaip gynybos argumentą, be kita ko, nurodė *Giudice di pace di Bitonto* kompetencijos neturėjimą atsižvelgiant į Įstatymo Nr. 287/90 33 straipsnį bei senaties termino, susijusio su teise į žalos atitaisymą ir (arba) padarytos žalos atlyginimą, suėjimą.

16 Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo manymu, kadangi kartelyje, už kurį AGCM nubaudė, dalyvavo kitų valstybių narių draudimo įmonės, kurios taip pat veikė ir Italijoje, šis kartelis pažeidžia ne tik Įstatymo Nr. 287/90 2 straipsnį, bet ir EB 81 straipsnį, pagal kurio 2 dalį visi draudžiami karteliai arba sprendimai savaime yra niekiniai.

17 Be to, bet kurie tretieji asmenys, įskaitant paslaugos vartotoją ir galutinį klientą, gali manyti, jog jie turi teisę remtis EB 81 straipsniu draudžiamo kartelio negaliojimu, ir reikalauti patirtos žalos atlyginimo, esant priežastiniam ryšiui tarp draudžiamo kartelio ir žalos.

18 Jei taip būtų, tokia nuostata, kaip antai Įstatymo Nr. 287/90 33 straipsnis, galėtų būti laikoma prieštaraujančia Bendrijos teisei. Iš tikrųjų bylos nagrinėjimo *Corte d'appello* trukmė yra kur kas ilgesnė ir su šiuo bylinėjimusi susijusios išlaidos gerokai didesnės, nei atitinkamai bylos nagrinėjimo *Giudice di pace* trukmė ir išlaidos, o tai galėtų sumenkinti EB 81 straipsnio veiksmingumą.

19 Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas taip pat abejoja dėl vidaus teisėje nustatytų ieškinio dėl žalos atlyginimo senaties terminų ir atlygintinos žalos dydžio suderinamumo su EB 81 straipsniu.

20 Šiomis aplinkybėmis bylose C-295/04–C-297/04 *Giudice di pace di Bitonto* nusprendė sustabdyti bylos nagrinėjimą ir pateikti Teisingumo Teismui šiuos prejudicinius klausimus:

„1. Ar EB 81 straipsnis turi būti aiškinamas taip, kad draudimo įmonių karteliai, pagal kuriuos tarpusavyje keičiamasi informacija, taip suteikiant galimybę padidinti transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės draudimo poliso įmokas, nors tai nėra pagrįsta rinkos sąlygomis, ypač atsižvelgiant į tai, kad kartelyje dalyvavo skirtingų valstybių narių įmonės, yra negaliojantys?

2. Ar EB 81 straipsnis turi būti aiškinamas taip, kad tretiesiems asmenims, turintiems teisiškai svarbų interesą, yra suteikta teisė remtis šia Bendrijos teisės norma draudžiamo kartelio negaliojimu ir reikalauti patirtos žalos atlyginimo, esant priežastiniam ryšiui tarp kartelio ir žalos?

3. Ar EB 81 straipsnis turi būti aiškinamas taip, kad šiuo straipsniu paremto ieškinio dėl žalos atlyginimo senatis pradedama skaičiuoti nuo kartelio sudarymo, ar nuo jo nutraukimo dienos?

4. Ar EB 81 straipsnis turi būti aiškinamas taip, kad tuo atveju, kai nacionalinis teismas mano, jog žalos atlyginimas, kuris gali būti priteistas remiantis vidaus teise, bet kuriuo atveju yra mažesnis nei įmonės, kuri, sudarydama draudžiamus kartelius, padarė žalos, gauta ekonominė nauda, jis taip pat turi savo iniciatyva priteisti nukentėjusiajam trečiajam asmeniui nuostolių atlyginimą, turintį baudžiamąjį pobūdį, siekiant, kad atlygintina suma būtų didesnė nei žalą padariusios įmonės gauta nauda, ir taip atgrasinti sudaryti EB 81 straipsniu draudžiamus kartelius?“

21 Byloje C-298/04 *Giudice di pace di Bitonto* nusprendė sustabdyti bylos nagrinėjimą ir pateikti Teisingumo Teismui šiuos prejudicinius klausimus:

„1. Ar EB 81 straipsnis turi būti aiškinamas taip, kad draudimo įmonių karteliai arba suderinti veiksmai, pagal kuriuos tarpusavyje keičiamasi informacija, taip suteikiant galimybę padidinti transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės draudimo poliso įmokas, nors tai nėra pagrįsta rinkos sąlygomis, ypač atsižvelgiant į tai, kad kartelyje arba suderintuose veiksmuose dalyvavo skirtingų valstybių narių įmonės, yra negaliojantys?

2. Ar EB 81 straipsnis turi būti aiškinamas taip, kad jis draudžia taikyti vidaus teisės nuostatą, panašią į Italijos įstatymo Nr. 287/1990 33 straipsnį, pagal kurią tretieji asmenys taip pat turi pateikti ieškinį dėl žalos, kilusios dėl Bendrijos ir nacionalinių nuostatų, susijusių su konkurencijai prieštaraujančiais karteliais, pažeidimo, atlyginimo kitame teisme nei tas, kurio jurisdikcijai paprastai priklauso panašūs ieškiniai, dėl ko gerokai padidėja bylinėjimosi išlaidos ir bylos nagrinėjimo trukmė?

3. Ar EB 81 straipsnis turi būti aiškinamas taip, kad tretiesiems asmenims, turintiems teisiškai svarbų interesą, yra suteikta teisė remtis šia Bendrijos teisės

norma draudžiamo kartelio arba suderintų veiksmų negaliojimu ir reikalauti patirtos žalos atlyginimo, esant priežastiniam ryšiui tarp kartelio arba suderintų veiksmų ir žalos?

4. Ar EB 81 straipsnis turi būti aiškinamas taip, kad šiuo straipsniu paremto ieškinio dėl žalos atlyginimo senatis pradedama skaičiuoti nuo kartelio sudarymo arba suderintų veiksmų įvykdymo dienos, ar nuo jų nutraukimo dienos?

5. Ar EB 81 straipsnis turi būti aiškinamas taip, kad tuo atveju, kai nacionalinis teismas mano, jog žalos atlyginimas, kuris gali būti priteistas remiantis vidaus teise, bet kuriuo atveju yra mažesnis nei įmonės, kuri sudarydama draudžiamus kartelius arba suderintus veiksmus padarė žalos, gauta ekonominė nauda, jis taip pat turi savo iniciatyva priteisti nukentėjusiajam trečiajam asmeniui nuostolių atlyginimą, turintį baudžiamąjį pobūdį, siekiant, kad atlygintina suma būtų didesnė nei žalą padariusios įmonės gauta nauda, ar taip atgrasinti sudaryti EB 81 straipsniu draudžiamus kartelius arba suderintus veiksmus?“

22 2004 m. rugsėjo 28 d. Teisingumo Teismo pirmininko nutartimi bylos C-295/04–C-298/04 buvo sujungtos rašytinės ir žodinės proceso dalies bei sprendimo priėmimo tikslais.

Dėl prejudicinių klausimų priimtinumo

Teisingumo Teismui pateiktos pastabos

23 *Assitalia* teigia, pirma, kad faktinių ir teisinių aplinkybių, kuriomis pagrįsti prejudiciniai klausimai, santrauka yra nepakankama ir dviprasmiška, nes ja remiantis

visos suinteresuotosios šalys šiuo klausimu negali adekvačiai pateikti savo pastabų, o Teisingumo Teismas į minėtus klausimus negali pateikti naudingo atsakymo.

24 Antra, *Assitalia* teigia, kad *Giudice di pace di Bitonto* nurodyti prejudiciniai klausimai yra nepriimtini, nes jais prašoma išaiškinti EB sutarties nuostatą, kuri akivaizdžiai netaikytina pagrindinėse bylose.

25 Iš tikrųjų pagrindinėje byloje nagrinėjamas kartelis turėjo poveikį tik Italijos teritorijoje, ir todėl nepadarė didelės žalos prekybai tarp valstybių narių EB 81 straipsnio prasme (žr., be kita ko, 1999 m. sausio 21 d. Sprendimą *Bagnasco ir kt.*, C-215/96 ir C-216/96, Rink. p. I-135). Taip pat EB 81 straipsnio netaikymas nebuvo ginčijamas nacionaliniuose teismuose, o AGCM sprendimas, pagrįstas Įstatymo Nr. 287/90 2 straipsniu, galutinai įsigaliojo. Be to, Įstatymo Nr. 287/90 1 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad jo nuostatos „taikomos karteliams, piktnaudžiavimams dominuojančia padėtimi ir įmonių koncentracijoms, kuriems netaikomi (EB 81) ir (arba) (EB 82) straipsniai, reglamentai <...> arba panašų teisinį poveikį turintys Bendrijos aktai".

Teisingumo Teismo vertinimas

26 Reikia priminti, kad, pagal nusistovėjusią Teisingumo Teismo praktiką Teisingumo Teismui ir nacionaliniam teismui bendradarbiaujant pagal EB 234 straipsnį, tik bylą nagrinėjantis nacionalinio teismo teisėjas, kuriam tenka atsakomybė priimti teismo sprendimą, atsižvelgdamas į bylos ypatumus, gali įvertinti, ar būtina pateikti prašymą priimti prejudicinį sprendimą, kad galėtų priimti savo sprendimą, bei Teisingumo Teismui pateikiamų klausimų tinkamumą. Vadinasi, kai prejudiciniai klausimai yra

susiję su Bendrijos teisės aiškinimu, Teisingumo Teismas iš esmės turi priimti sprendimą (žr., be kita ko, 1995 m. gruodžio 15 d. Sprendimo *Bosman*, C-415/93, Rink. p. I-4921, 59 punktą ir 2005 m. lapkričio 10 d. Sprendimo *Stichting Zuid-Hollandse Milieufederatie*, C-316/04, Rink. p. I-9759, 29 punktą).

27 Tačiau Teisingumo Teismas taip pat nurodė, kad išimtinėmis aplinkybėmis, siekdamas įvertinti, ar byla jam teisminga, jis gali nagrinėti sąlygas, kuriomis jam bylą perdavė nacionalinis teismas (šiuo klausimu žr. 1981 m. gruodžio 16 d. Sprendimo *Foglia*, 244/80, Rink. p. 3045, 21 punktą). Teisingumo Teismas gali atsisakyti nagrinėti nacionalinio teismo pateiktą prejudicinį klausimą, tik jeigu yra akivaizdu, kad nacionalinio teismo prašymas išaiškinti Bendrijos teisę niekaip nesusijęs su pagrindinės bylos faktais ar dalyku, kai problema yra hipotetinė arba kai Teisingumo Teismas neturi faktinės ar teisinės informacijos, būtinos naudingai atsakyti į jam pateiktus klausimus (žr., be kita ko, minėtų sprendimų *Bosman* 61 punktą ir *Stichting Zuid-Hollandse Milieufederatie* 30 punktą).

28 Šioje byloje taip nėra.

29 Dėl to konstatuotina, pirma, kad sprendime pateikti prašymą dėl prejudicinio sprendimo bei rašytinėse ir žodinėse pastabose Teisingumo Teismui buvo pateikta pakankamai informacijos, kuri leidžia jam aiškinti Bendrijos teisės normas atsižvelgiant į situaciją, kuri yra pagrindinės bylos dalykas (žr., be kita ko, 1994 m. kovo 3 d. Sprendimo *Vaneetveld*, C-316/93, Rink. p. I-763, 14 punktą ir 1999 m. rugsėjo 21 d. Sprendimo *Wijsenbeek*, C-378/97, Rink. p. I-6207, 21 punktą).

30 Antra, priešingai, nei teigia *Assitalia*, nėra akivaizdu, kad EB 81 straipsnio aiškinimas neturi jokio ryšio su pagrindinės bylos aplinkybėmis ar dalyku. Taigi *Assitalia* nurodytas prieštaravimas dėl šio straipsnio netaikomumo pagrindinėse bylose yra susijęs ne su šių bylų priimtinumu, bet su pirmojo klausimo esme.

31 Be to, primintina, kad EB 81 ir 82 straipsniai yra imperatyvios nuostatos, kurias nacionaliniai teismai turi taikyti savo iniciatyva (šiuo klausimu žr. 1999 m. birželio 1 d. Sprendimo *Eco Swiss*, C-126/97, Rink. p. I-3055, 39 ir 40 punktus).

32 Iš to matyti, kad prejudiciniai klausimai yra priimtini.

Dėl pirmojo klausimo bylose C-295/04–C-298/04

33 Savo pirmuoju klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės klausia, ar toks draudimo įmonių sudarytas kartelis dėl keitimosi informacija, galinčia padidinti transporto priemonių savininkų ir valdytojų privalomojo civilinės atsakomybės draudimo įmokas, nors tai nėra pagrįsta rinkos sąlygomis, kaip antai nagrinėjamas šioje pagrindinėje byloje, kuris yra nacionalinių konkurencijos apsaugos taisyklių pažeidimas, taip pat gali būti ir EB 81 straipsnio pažeidimas, ypač atsižvelgiant į tai, kad šiame kartelyje dalyvauja skirtingų valstybių narių įmonės.

Teisingumo Teismui pateiktos pastabos

34 *Assitalia* siūlo Teisingumo Teismui atsakyti taip, kad atsižvelgiant į tai, jog klausimas yra visiškai abstraktus ir dirbtinis, negalima pateikti naudingo atsakymo dėl EB 81 straipsnio taikymo.

35 Italijos vyriausybė mano, kad EB 81 straipsnis netaikomas tokiam karteliui, koks yra nagrinėjamas pagrindinėje byloje. Iš tikrųjų, siekiant konkurencijai prieštaraujantiems veiksmams taikyti Bendrijos teisės aktus, turi būti tenkinama nemažai kriterijų, kurie apimtų daugiau nei paprasčiausią kitose valstybėse narėse įsteigtų įmonių dalyvavimą tokiame kartelyje.

36 Europos Bendrijų Komisija teigia, kad EB 81 straipsnis turi būti aiškinamas ta prasme, jog jis draudžia įmonių kartelius ar suderintus veiksmus, kurie riboja konkurenciją, kai remiantis teisinių ar faktinių aplinkybių visuma galima pakankamai tiksliai numatyti, kad nagrinėjamas kartelis ar suderinti veiksmai tiesiogiai ar netiesiogiai, realiai ar potencialiai daro įtaką prekybai tarp valstybių narių. Ta aplinkybė, kad tam tikros kitų valstybių narių įmonės dalyvauja šiame kartelyje ar šiuose suderintuose veiksmuose, pati savaime nėra pakankama norint prieiti prie išvados, kad minėtas kartelis ar suderinti veiksmai daro tokią įtaką prekybai tarp valstybių narių.

Teisingumo Teismo vertinimas

37 Visų pirma konstatuotina, jog priešingai, nei teigia *Assitalia*, šis klausimas yra pakankamai aiškiai suformuluotas, kad Teisingumo Teismas galėtų prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui pateikti naudingą atsakymą.

38 Be to, pažymėtina, kad atsižvelgiant į nusistovėjusią Teisingumo Teismo praktiką Bendrijos teisė ir vidaus teisė konkurencijos srityje taikomos paraleliai, nes jomis remiantis konkurenciją ribojantys veiksmai nagrinėjami skirtingais aspektais. Nors EB 81 ir 82 straipsniuose ribojantys veiksmai laikomi kliūtimis, kurios gali atsirasti prekyboje tarp valstybių narių, kiekvienam jų būdingomis aplinkybėmis paremtuose vidaus teisės aktuose ribojantys veiksmai nagrinėjami atsižvelgiant tik į vidaus

aplinkybes (žr., be kita ko, 1969 m. vasario 13 d. Sprendimo *Wilhelm ir kt.*, 14/68, Rink. p. 1, 3 punktą; 1980 m. liepos 10 d. Sprendimo *Giry ir Guerlain ir kt.*, 253/78 ir 1/79–3/79, Rink. p. 2327, 15 punktą bei 2003 m. rugsėjo 9 d. Sprendimo *Milk Marque ir National Farmers' Union*, C-137/00, Rink. p. I-7975, 61 punktą).

39 Be to, reikia pažymėti, kad EB 81 straipsnio 1 dalis bei EB 82 straipsnis daro tiesioginį poveikį asmenų santykiams ir teisės subjektams suteikia teises, kurias nacionaliniai teismai turi saugoti (žr. 1974 m. sausio 30 d. Sprendimo *BRT ir SABAM*, vadinamo „BRT I", 127/73, Rink. p. 51, 16 punktą; 1997 m. kovo 18 d. Sprendimo *Guérin automobiles prieš Komisiją*, C-282/95 P, Rink. p. I-1503, 39 punktą ir 2001 m. rugsėjo 20 d. Sprendimo *Courage ir Crehan*, C-453/99, Rink. p. I-6297, 23 punktą), ir kad Bendrijos teisės viršenybė reikalauja, jog bet kokia Bendrijos teisei priešinga nacionalinė nuostata nebūtų taikoma, nesvarbu, ar ji buvo priimta anksčiau, nei buvo įtvirtinta Bendrijos teisė, ar po to (žr., be kita ko, 2003 m. rugsėjo 9 d. Sprendimo *CIF*, C-198/01, Rink. p. I-8055, 48 punktą).

40 Tačiau, kaip matyti iš EB 81 ir 82 straipsnių formuluočių, tam, kad Bendrijos konkurencijos taisyklės būtų taikomos karteliui arba piktnaudžiaujamiems veiksmams, reikia, kad jie galėtų daryti poveikį prekybai tarp valstybių narių.

41 Šios sąlygos, susijusios su poveikiu prekybai tarp valstybių narių, aiškinimo ir taikymo atskaitos taškas turi būti tai, kad jos tikslas yra konkurencijos reglamentavimo srityje apibrėžti Bendrijos teisės sritį, palyginti su valstybių narių reglamentavimo sritimi. Į Bendrijos teisės taikymo sritį patenka visi įmonių karteliai ir visi suderinti veiksmai, kurie gali paveikti prekybą tarp valstybių narių taip, kad būtų pakenkta vieningos rinkos tarp valstybių narių tikslų įgyvendinimui, ypač tie, kuriais padalijamos nacionalines rinkos arba pakeičiamos konkurencijos sąlygos bendrojoje rinkoje (šiuo klausimu žr. 1979 m. gegužės 31 d. Sprendimo *Hugin prieš Komisiją*, 22/78, Rink. p. 1869, 17 punktą ir 2001 m. spalio 25 d. Sprendimo *Ambulanz Glöckner*, C-475/99, Rink. p. I-8089, 47 punktą).

42 Kad būtų daromas poveikis prekybai tarp valstybių narių, įmonių susitarimai, sprendimai ar veiksmai, atsižvelgiant į objektyvių faktinių ir teisinių aplinkybių visumą, turi leisti pakankamai tiksliai numatyti, kad jie gali tiesiogiai ar netiesiogiai, realiai ar potencialiai daryti poveikį prekybai tarp valstybių narių ir kliudyti kurti vieningą valstybių narių rinką (žr. 1985 m. liepos 11 d. Sprendimo *Remia ir kt. prieš Komisiją*, 42/84, Rink. p. 2545, 22 punktą ir minėto sprendimo *Ambulanz Glöckner* 48 punktą). Be to, ši įtaka neturi būti nedidelė (1998 m. balandžio 28 d. Sprendimas *Javico*, C-306/96, Rink. p. I-1983, 16 punktas).

43 Taigi poveikis Bendrijos vidaus prekybai paprastai daromas, kai tenkinama keletas veiksnių, kurie, nagrinėjant atskirai, nebūtinai yra lemiami (žr. minėto sprendimo *Bagnasco kt.* 47 punktą ir 2004 m. balandžio 29 d. Sprendimo *British Sugar prieš Komisiją*, C-359/01 P, Rink. p. I-4933, 27 punktą).

44 Šiuo klausimu konstatuotina, kaip tai teisingai padarė generalinis advokatas savo išvados 37 punkte, kad paprasčiausia aplinkybė, jog nacionaliniame kartelyje dalyvauja ir kitų valstybių narių ūkio subjektai, yra svarbi vertinant, tačiau pati savaime ji nėra lemiama, kad būtų galima daryti išvadą, jog tenkinama sąlyga susijusi su poveikiu prekybai tarp valstybių narių.

45 Kita vertus, ta aplinkybė, kad karteliu siekiama tik pateikti į prekybą produktus vienoje valstybėje narėje, nėra pakankama, siekiant atmesti galimo poveikio prekybai tarp valstybių narių galimybę (žr. 1989 m. liepos 11 d. Sprendimo *Belasco ir kt. prieš Komisiją*, 246/86, Rink. p. I-2117, 33 punktą). Iš tiesų visoje vienos valstybės teritorijoje taikomas kartelis vien tik dėl savo pobūdžio sustiprina valstybės rinkos uždarumą ir taip trukdo Sutartimi siekiamai ekonominei skvarbai (1972 m. spalio 17 d. Teisingumo Teismo sprendimo *Vereeniging van Cementhandelaren prieš Komisiją*, 8/72, Rink. p. 977, 29 punktas; minėto sprendimo *Remia ir kt. prieš*

Komisiją 22 punktas ir 1998 m. birželio 18 d. Sprendimo *Komisija prieš Italiją*, C-35/96, Rink. p. I-3851, 48 punktas).

46 Be to, paslaugų srityje Teisingumo Teismas jau nusprendė, kad prekybą tarp valstybių narių gali paveikti toks nagrinėjamų veiklų organizavimas, dėl kurio bendroji rinka yra padalijama ir daroma kliūčių paslaugų teikimo laisvei – vienam iš Sutartimi siekiamų tikslų (žr. 1988 m. gegužės 4 d. Sprendimo *Bodson*, 30/87, Rink. p. 2479, 24 punktą ir minėto sprendimo *Ambulanz Glöckner* 49 punktą).

47 Nacionalinis teismas turi patikrinti, ar atsižvelgiant į nagrinėjamos nacionalinės rinkos savybes, egzistuoja pakankamai didelė tikimybė, kad pagrindinėje byloje nagrinėjamas kartelis arba suderinti veiksmai gali tiesiogiai ar netiesiogiai, realiai ar potencialiai daryti įtaką kitų valstybių narių ūkio subjektų transporto priemonių savininkų ir valdytojų privalomojo civilinės atsakomybės draudimo polisų pardavimui aptariamoje valstybėje narėje, ir ar ši įtaka nėra nedidelė.

48 Vis dėlto priimdamas prejudicinį sprendimą Teisingumo Teismas prireikus gali pateikti paaiškinimus, kurie nacionaliniam teismui padėtų atlikti savąjį aiškinimą (žr., pavyzdžiui, 2002 m. spalio 17 d. Sprendimo *Payroll ir kt.*, C-79/01, Rink. p. I-8923, 29 punktą).

49 Šiuo klausimu pažymėtina, kad pagal nusistovėjusią Teisingumo Teismo praktiką, kai kalbama apie kitų valstybių narių ūkio subjektų teikiamoms paslaugoms atvirą rinką, kartelio dėl nacionalinės kainos nariai gali išsaugoti savo rinkos dalį tik tuo atveju, jei jie apsisaugo nuo užsienio konkurencijos (kiek tai susiję su importu, žr. minėtų sprendimų *Belasco ir kt. prieš Komisiją* 34 punktą ir *British Sugar prieš Komisiją* 28 punktą).

50 Sprendime priimti prejudicinį sprendimą nurodoma, kad AGCM nustatė, jog yra didelių įėjimo į transporto priemonių savininkų ir valdytojų privalomojo civilinės atsakomybės draudimo polisų rinką kliūčių, iš esmės sukurtų dėl būtinybės įsteigti veiksmingą platinimo tinklą ir dėl nelaimingų atsitikimų atsiradusių nuostolių sureguliavimo centrų tinklą visoje Italijoje. Tačiau prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas taip pat pažymi, kad kitų valstybių narių draudimo įmonės, kurios veikė ir Italijoje, taip pat dalyvavo kartelyje, už kurį AGCM nubaudė. Todėl matyti, kad kalbama apie rinką, kuri yra atvira kitų valstybių narių draudimo įmonių paslaugoms, nors minėtos kliūtys ir apsunkina šių paslaugų teikimą.

51 Šiomis aplinkybėmis būtent prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas turi išnagrinėti, ar paties kartelio ar suderintų veiksmų egzistavimas galėjo atgrasinti kitų valstybių narių draudimo įmones, kurios nevykdo veiklos Italijoje, ypač kai jis leidžia derinti ir nustatyti tokio dydžio transporto priemonių savininkų ir valdytojų privalomojo civilinės atsakomybės draudimo įmokos, kad tokio šių įmonių draudimo pardavimas nėra pelningas (šiuo klausimu žr. sprendimo *British Sugar* 29 ir 30 punktus).

52 Taigi į pirmąjį klausimą bylose C-295/04–C-298/04 reikia atsakyti taip, kad toks draudimo įmonių sudarytas kartelis arba tokie suderinti veiksmai, kaip antai nagrinėjami pagrindinėje byloje, kuriuos sudaro keitimasis informacija, galinčia leisti padidinti transporto priemonių savininkų ir valdytojų privalomojo civilinės atsakomybės draudimo įmokas, nors tai nėra pagrįsta rinkos sąlygomis, ir kuriais pažeidžiamos nacionalinės konkurencijos taisyklės, gali pažeisti ir EB 81 straipsnį, jei, atsižvelgiant į nagrinėjamos nacionalinės rinkos sąlygas, egzistuoja pakankamai didelė tikimybė, kad nagrinėjamas kartelis ar suderinti veiksmai gali tiesiogiai ar netiesiogiai, realiai ar potencialiai daryti poveikį kitose valstybėse narėse įsisteigusiems ūkio subjektams parduodant šio draudimo polisus atitinkamoje valstybėje narėje ir jei ši įtaka nėra nedidelė.

Dėl antrojo klausimo bylose C-295/04–C-297/04 ir dėl trečiojo klausimo byloje C-298/04

53 Šiuo klausimu, kurį reikia nagrinėti prieš antrąjį klausimą byloje C-298/04, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės klausia, ar EB 81 straipsnis turi būti aiškinamas taip, kad kiekvienas asmuo turi teisę remtis šiuo straipsniu siekdamas įrodyti draudžiamo kartelio ar suderintų veiksmų negaliojimą bei, esant priežastiniam ryšiui tarp kartelio arba suderintų veiksmų ir žalos, reikalauti patirtos žalos atlyginimo.

Teisingumo Teismui pateiktos pastabos

54 *Assitalia* siūlo Teisingumo Teismui į klausimą atsakyti teigiamai, tačiau nurodant, kad, nesant Bendrijos teisės nuostatų šioje srityje, kiekviena valstybė narė savo vidaus teisinėje sistemoje turi paskirti kompetentingus teismus ir nustatyti ieškinių, skirtų užtikrinti teisės subjektų teisių, kylančių iš tiesioginio Bendrijos teisės veikimo, apsaugą, procesines taisykles su sąlyga, kad tokiomis taisyklėmis bus laikomasi ekvivalentiškumo ir veiksmingumo principų (žr. minėto sprendimo *Courage ir Crehan* 29 punktą).

55 Vokietijos vyriausybės ir Komisijos manymu, EB 81 straipsnis turi būti aiškinamas taip, kad jis trečiosioms šalims, turinčioms teisiškai svarbų interesą, leidžia remtis šia Bendrijos teisės norma draudžiamo kartelio ar suderintų veiksmų negaliojimu ir reikalauti patirtos žalos atlyginimo, esant priežastiniam ryšiui tarp kartelio arba suderintų veiksmų ir žalos.

Teisingumo Teismo vertinimas

56 Visų pirma reikia pažymėti, kad EB 81 straipsnio 2 dalyje numatyta, jog visi pagal šį straipsnį draudžiami karteliai arba sprendimai savaime yra niekiniai.

57 Iš nusistovėjusios Teisingumo Teismo praktikos matyti, kad teisėjas turi atsižvelgti į šį negaliojimą, kuriuo gali pasiremti visi, kai tenkinamos EB 81 straipsnio 1 dalies taikymo sąlygos ir aptariamas kartelis negali pateisinti išimties suteikimo pagal EB 81 straipsnio 3 dalį (dėl šio paskutinio klausimo, be kita ko, žr. 1969 m. liepos 9 d. Sprendimo *Portelange*, 10/69, Rink. p. 309, 10 punktą). Kadangi EB 81 straipsnio 2 dalyje numatytas negaliojimas yra absoliutus, pagal šią nuostatą negaliojantis susitarimas neturi poveikio susitarimo šalių santykiams ir negali būti taikomas prieš trečiuosius asmenis (žr. 1971 m. lapkričio 25 d. Sprendimo *Béguelin*, 22/71, Rink. p. 949, 29 punktą). Be to, negaliojimas gali daryti įtaką bet kokiam atitinkamo susitarimo ar nagrinėjamo sprendimo poveikiui – praeityje ir ateityje (žr. 1973 m. vasario 6 d. Sprendimo *Brasserie de Haecht*, 48/72, Rink. p. 77, 26 punktą ir minėto sprendimo *Courage ir Crehan* 22 punktą).

58 Be to, kaip buvo pažymėta šio sprendimo 39 punkte, EB 81 straipsnio 1 dalis daro tiesioginį poveikį santykiams tarp asmenų ir teisės subjektams sukuria teises, kurias nacionaliniai teismai turi saugoti.

59 Darytina išvada, jog kiekvienas asmuo turi teisę teisme pasiremti EB 81 straipsnio pažeidimu (žr. minėto sprendimo *Courage ir Crehan* 24 punktą), ir todėl nurodyti, kad šiuo straipsniu draudžiamas kartelis arba veiksmai yra niekiniai.

60 Be to, kiek tai susiję su galimybe prašyti atlyginti žalą, padarytą susitarimu ar veiksmais, kurie gali apriboti arba iškreipti konkurenciją, pažymėtina, kad visiškas

EB 81 straipsnio veiksmingumas ir, konkrečiai kalbant, jo 1 dalyje nurodyto draudimo veiksmingumas netektų savo reikšmės, jei bet kuris asmuo negalėtų prašyti atlyginti žalos, jam padarytos susitarimu ar veiksmais, kurie gali apriboti arba iškreipti konkurenciją (žr. minėto sprendimo *Courage ir Crehan* 26 punktą).

61 Darytina išvada, kad bet kuris asmuo turi teisę prašyti atlyginti patirtą žalą, jei tarp EB 81 straipsniu draudžiamų kartelio arba suderintų veiksmų ir šios žalos egzistuoja priežastinis ryšys.

62 Nesant Bendrijos teisės nuostatų šioje srityje, kiekviena valstybė narė savo vidaus teisinėje sistemoje turi paskirti kompetentingus teismus ir nustatyti ieškinių, skirtų užtikrinti teisės subjektų teisių, kylančių iš tiesioginio Bendrijos teisės veikimo, apsaugą, procesines taisykles su sąlyga, kad šios ieškinių pateikimo taisyklės nebus mažiau palankios nei tos, kurios taikomos pareiškiant panašius ieškinius dėl vidaus teisės pažeidimo (ekvivalentiškumo principas), ir kad jos nedaro Bendrijos teisinės sistemos suteiktų teisių įgyvendinimo praktiškai neįmanomo ar pernelyg sudėtingo (veiksmingumo principas) (žr. 1997 m. liepos 10 d. Sprendimo *Palmisani*, C-261/95, Rink. p. I-4025, 27 punktą ir minėto sprendimo *Courage ir Crehan* 29 punktą).

63 Taigi į antrąjį klausimą bylose C-295/04–C-297/04 ir į trečiąjį klausimą byloje C-298/04 reikia atsakyti taip: EB 81 straipsnis turi būti aiškinamas taip, kad kiekvienas asmuo turi teisę nurodyti, kad šiuo straipsniu draudžiamas kartelis ar veiksmai negalioja, ir, esant priežastiniam ryšiui tarp kartelio arba suderintų veiksmų ir žalos, prašyti atlyginti šią žalą.

64 Nesant Bendrijos teisės nuostatų šioje srityje, kiekviena valstybė narė savo teisinėje sistemoje turi nustatyti šios teisės įgyvendinimo taisykles, įskaitant ir „priežastinio

ryšio“ sąvokos taikymo taisykles, su sąlyga, kad bus laikomasi ekvivalentiškumo ir veiksmingumo principų.

Dėl antrojo klausimo byloje C-298/04

65 Šiuo klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės klausia, ar EB 81 straipsnis turi būti aiškinamas taip, kad jis draudžia tokias vidaus teisės nuostatas, kaip antai Įstatymo Nr. 287/90 33 straipsnio 2 dalis, pagal kurias tretieji asmenys turi pateikti ieškinį dėl žalos, atsiradusios dėl konkurenciją reglamentuojančių Bendrijos ir nacionalinių nuostatų pažeidimo, atlyginimo kitame teisme nei tas, kurio jurisdikcijai paprastai priklauso panašūs ieškiniai, dėl ko gerokai padidėja bylinėjimosi išlaidos ir bylos nagrinėjimo trukmė.

Teisingumo Teismui pateiktos pastabos

66 *Assitalia* pažymi, kad Įstatymo Nr. 287/90 33 straipsnio 2 dalis taikoma tik pagal vidaus teisės nuostatas, susijusias su konkurencijos apsauga, pareikštiems ieškiniams dėl žalos atlyginimo ir kad, priešingai, nesant aiškių teisės nuostatų, EB 81 ir 82 straipsnių pažeidimu pagrįsti ieškiniai dėl žalos atlyginimo priklauso bendrosios kompetencijos teismo kompetencijai.

67 Taigi atsižvelgiant į proceso autonomijos principą, jei nacionalinis teismas turėtų patikrinti, ar laikomasi ekvivalentiškumo ir veiksmingumo principų, kiek tai susiję su Įstatymo Nr. 287/90 33 straipsniu, jis turėtų pastebėti, kad Bendrijos teise pagrįsta

teisinė situacija, atsižvelgiant į dvigubos jurisdikcijos garantiją, yra labiau apsaugota, nei ta, kuri pagrįsta vidaus teise.

68 Italijos vyriausybė teigia, kad sprendimas dėl kompetencijos, susijusios su aptariamų ginčų nagrinėjimu, priskyrimo išimtinai priklauso kiekvienos valstybės narės jurisdikcijai, užtikrinant, kad bus laikomasi ekvivalentiškumo ir veiksmingumo principų.

69 Komisija teigia, kad vidaus teisės aktai, nustatantys skirtingas kompetencijos taisykles, susijusias su civiliniais ieškiniais, pareikštais dėl Bendrijos konkurencijos taisyklių pažeidimo, palyginti su tomis, kurios taikomos panašius ieškinius pareiškiant dėl vidaus teisės pažeidimo, yra suderinami su Bendrijos teise, jei pirmosios taisyklės nėra mažiau palankios nei antrosios, ir Bendrijos teisine sistema asmenims suteiktų teisių įgyvendinimo nedaro praktiškai neįmanomo ar pernelyg sudėtingo.

Teisingumo Teismo vertinimas

70 Visų pirma, kalbant apie tai, ar Įstatymo Nr. 287/90 33 straipsnio 2 dalis taikoma tik ieškiniams dėl žalos atlyginimo, pagrįstiems vidaus konkurencijos teisės taisyklių pažeidimu, arba taip pat ieškiniams dėl žalos atlyginimo, pagrįstiems EB 81 ir 82 straipsnių pažeidimu, Teisingumo Teismui nepriklauso nei aiškinti vidaus teisės, nei nagrinėti jos taikymo pagrindinėje byloje (žr., be kita ko, 1996 m. spalio 24 d. Sprendimo *Dietz*, C-435/93, Rink. p. I-5223, 39 punktą ir 2006 m. sausio 19 d. Sprendimo *Bouanich*, C-265/04, Rink. p. I-923, 51 punktą).

71 Be to, kaip matyti iš šio sprendimo 62 punkto, nesant Bendrijos teisės nuostatų šioje srityje, kiekviena valstybė narė savo vidaus teisės sistemoje turi paskirti kompe-

tentingus teismus ir nustatyti ieškinių, skirtų užtikrinti teisės subjektų teisių, kylančių iš tiesioginio Bendrijos teisės veikimo, apsaugą, procesines taisykles su sąlyga, kad šios ieškinių pateikimo taisyklės nebus mažiau palankios nei tos, kurios taikomos pareiškiant panašius ieškinius dėl vidaus teisės pažeidimo (ekvivalentiškumo principas), ir kad jos nedaro Bendrijos teisės sistemos suteiktų teisių įgyvendinimo praktiškai neįmanomo ar pernelyg sudėtingo (veiksmingumo principas).

72 Taigi, į antrąjį klausimą byloje C-298/04 reikia atsakyti taip, kad nesant Bendrijos nuostatų šioje srityje, kiekviena valstybė narė savo vidaus teisinėje sistemoje turi paskirti kompetentingus teismus Bendrijos konkurencijos taisyklių pažeidimu pagrįstiems ieškiniams nagrinėti ir nustatyti šių ieškinių nagrinėjimo procesines taisykles su sąlyga, kad atitinkamos nuostatos nebus mažiau palankios nei tos, kurios susijusios su ieškiniais dėl žalos atlyginimo, paremtais nacionalinių konkurencijos taisyklių pažeidimu, ir kad šios nacionalinės nuostatos nedaro teisės prašyti atlyginti žalą, kuri buvo padaryta karteliu ar veiksmais, kurie draudžiami pagal EB 81 straipsnį, įgyvendinimo praktiškai neįmanomo ar pernelyg sudėtingo.

Dėl trečiojo klausimo bylose C-295/04–C-297/04 ir ketvirtojo klausimo byloje C-298/04

73 Šiuo klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą priėmęs teismas iš esmės klausia, ar EB 81 straipsnis turi būti aiškinamas taip, kad juo draudžiama vidaus teisėje nustatyta taisyklė, pagal kurią ieškinio dėl žalos, padarytos karteliu arba veiksmais, draudžiamais EB 81 straipsniu, atlyginimo senatis pradedama skaičiuoti nuo kartelio sudarymo arba suderintų veiksmų įvykdymo dienos.

Teisingumo Teismui pateiktos pastabos

74 *Assitalia* pažymi, kad pagal proceso autonomijos principą nacionalinis teisėjas, laikydamasis ekvivalentiškumo ir veiksmingumo principų ir atsižvelgdamas į savo teisinę sistemą, turi nustatyti, kokie yra senaties terminai ir jų taikymo sąlygos (žr. 1995 m. gruodžio 14 d. Sprendimą *Peterbroeck*, C-312/93, Rink. p. I-4599).

75 Italijos vyriausybė teigia, kad būtent nuo kartelio sudarymo dienos apsauga nuo su juo susijusių neigiamų poveikių yra veiksminga. Taigi EB 81 straipsniu pagrįsto prašymo atlyginti žalą senaties terminas pradedamas skaičiuoti nuo šio momento.

76 Komisija teigia, kad nesant Bendrijos nuostatų šioje srityje, kiekviena valstybė narė savo vidaus teisinėje sistemoje apibrėžia tokius klausimus, kaip antai senaties terminas pareikšti ieškinius dėl Bendrijos konkurencijos teisės pažeidimo, su sąlyga, kad šis terminas nebus mažiau palankus nei tas, kuris taikomas panašiems dėl vidaus teisės pažeidimo pareikštiems ieškiniams, ir nedaro Bendrijos teisine sistema suteiktų teisių įgyvendinimo praktiškai neįmanomo ar pernelyg sudėtingo.

Teisingumo Teismo vertinimas

77 Kaip buvo pažymėta šio sprendimo 62 punkte, nesant Bendrijos teisės nuostatų šioje srityje, kiekviena valstybė narė savo vidaus teisinėje sistemoje turi nustatyti ieškinių,

skirtų užtikrinti teisės subjektų teisių, kylančių iš tiesioginio Bendrijos teisės veikimo, apsaugą, procesines taisykles su sąlyga, kad šios taisyklės nepažeidžia ekvivalentiškumo ir veiksmingumo principų.

78 Nacionalinė taisyklė, kuria remiantis senatis ieškiniui dėl žalos atlyginimo pareikšti pradedama skaičiuoti nuo kartelio sudarymo arba suderintų veiksmų įvykdymo, teisės prašyti atlyginti šiuo karteliu ar šiais suderintais veiksmais padarytą žalą įgyvendinimą galėtų padaryti praktiškai neįmanomą, ypač jei ši nacionalinė taisyklė taip pat numato trumpą senaties terminą ir šio termino negalima sustabdyti.

79 Iš tikrųjų tokiomis aplinkybėmis, esant tęstiniams ir pakartotiniams pažeidimams, negalima atmesti galimybės, kad senaties terminas pasibaigs dar nenutraukus pažeidimo – šiuo atveju bet kuris žalą patyręs asmuo pasibaigus senaties terminui neturės galimybės pareikšti ieškinį.

80 Nacionalinis teismas turi patikrinti, ar taip yra pagrindinėje byloje nagrinėjamos nacionalinės taisyklės atveju.

81 Taigi į trečiąjį klausimą bylose C-295/04–C-297/04 ir ketvirtąjį klausimą byloje C-298/04 reikia atsakyti taip, jog nesant Bendrijos teisės nuostatų šioje srityje, kiekviena valstybė narė savo vidaus teisinėje sistemoje turi nustatyti senaties terminus pateikti prašymą atlyginti žalą, kuri buvo padaryta karteliu arba veiksmais, draudžiamais EB 81 straipsniu, su sąlyga, kad bus laikomasi ekvivalentiškumo ir veiksmingumo principų.

82 Šiuo klausimu nacionalinis teismas turi patikrinti, ar nacionalinė taisyklė, pagal kurią senaties terminas pateikti prašymą atlyginti žalą, kuri buvo padaryta karteliu arba

veiksmais, draudžiamais EB 81 straipsniu, pradedamas skaičiuoti nuo kartelio sudarymo arba suderintų veiksmų įvykdymo dienos, ypač jei ši nacionalinė taisyklė taip pat nustato trumpą senaties terminą ir šis terminas negali būti sustabdytas, nedaro teisės prašyti atlyginti patirtą žalą įgyvendinimo praktiškai neįmanomo arba pernelyg sudėtingo.

Dėl ketvirtojo klausimo bylose C-295/04–C-297/04 ir dėl penktojo klausimo byloje C-298/04

83 Šiuo klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės klausia, ar EB 81 straipsnis turi būti aiškinamas taip, kad jis įpareigoja nacionalinius teismus priteisti nuostolių atlyginimą, turintį baudžiamąjį pobūdį, siekiant, kad atlygintina suma būtų didesnė nei ūkio subjekto, kuris pažeidė šią nuostatą, gauta nauda, ir atgrasinti sudaryti šiuo straipsniu draudžiamus kartelius arba atlikti suderintus veiksmus.

Teisingumo Teismui pateiktos pastabos

84 *Assitalia* teigia, kad klausimas dėl nuostolių atlyginimo, turinčio baudžiamąjį pobūdį, priteisimo tretiesiems asmenims, kuriems antikonkurenciniais veiksmais buvo padaryta žala, ir vėl patenka į proceso autonomijos principo sritį. Iš tiesų, nesant jokių Bendrijos teisės aktų dėl nuostolių atlyginimo, turinčio baudžiamąjį pobūdį, kiekvienos valstybės narės teisinėje sistemoje turi būti įtvirtinti kriterijai, leidžiantys nustatyti žalos atlyginimo dydį, su sąlyga, kad bus laikomasi ekviva-

lentiškumo ir veiksmingumo principų (šiuo klausimu, be kita ko, žr. 1996 m. kovo 5 d. Sprendimo *Brasserie du pêcheur ir Factortame*, C-46/93 ir C-48/93, Rink. p. I-1029, 89 ir 90 punktus).

85 Italijos vyriausybė teigia, kad nuostolių atlyginimo, turinčio baudžiamąjį pobūdį, institutas yra svetimas Italijos teisinei sistemai ir žalos atlyginimo instituto pagrindui. Iš tikrųjų pastarasis institutas yra sukurtas kaip priemonė atlyginti žalą, kurią nukentėjusysis asmuo patyrė ir įrodė. Bet kuriuo atveju jis negali atlikti sankcijos ar baudžiamosios funkcijos, nes tokia funkcija turi būti numatyta tik įstatymu.

86 Vokietijos vyriausybė mano, kad į šį klausimą reikia atsakyti neigiamai.

87 Austrijos vyriausybės manymu, siekiant užtikrinti EB 81 straipsnio taikymą, nebūtina žalą patyrusiems tretiesiems asmenims teismo iniciatyva priteisti nuostolių atlyginimą, turintį baudžiamąjį pobūdį, nes žalą patyrusio asmens praturtėjimas nėra nei numatytas, nei būtinas. Dauguma valstybių narių teisinių sistemų nepriskiria šios rūšies teisinių pasekmių prie EB 81 straipsnio 1 dalies pažeidimo. Vietoj to jos numato teises, susijusias su žalos atlyginimu ir draudimu, kurių pakanka veiksmingam EB 81 straipsnio įgyvendinimui.

88 Komisija mano, kad, nesant šią sritį reglamentuojančių Bendrijos teisės aktų nuostatų, kiekviena valstybė narė savo teisinėje sistemoje reglamentuoja tokius klausimus, kaip antai žalos, kilusios dėl Bendrijos konkurencijos taisyklių pažeidimo, atlyginimas, užtikrinant, kad tokiu atveju žalos atlyginimas nukentėjusiam asmeniui nebus mažiau palankus negu žalos atlyginimas pagal analogiškus ieškinius, pareikštus dėl vidaus teisės pažeidimo.

Teisingumo Teismo vertinimas

89 Kaip tai matyti iš nusistovėjusios Teisingumo Teismo praktikos, nacionaliniai teismai, kurie savo kompetencijos ribose yra įpareigoti taikyti Bendrijos teisę, turi užtikrinti šios teisės normų veikimą ir apsaugoti asmenų teises, kurias jiems suteikia Bendrijos teisė (žr., be kita ko, 1978 m. kovo 9 d. Sprendimo *Simmenthal*, 106/77, Rink. p. 629, 16 punktą; 1990 m. birželio 19 d. Sprendimo *Factortame kt.*, C-213/89, Rink. p. I-2433, 19 punktą ir minėto sprendimo *Courage ir Crehan* 25 punktą).

90 Kaip buvo priminta šio sprendimo 60 punkte, visiškas EB 81 straipsnio veiksmingumas ir, konkrečiai kalbant, jo 1 dalyje nurodyto draudimo veiksmingumas netektų savo prasmės, jei bet kuris asmuo negalėtų prašyti atlyginti žalos, jam padarytos sutartimi ar veiksmais, kurie gali apriboti arba iškreipti konkurenciją.

91 Iš tikrųjų tokia teisė sustiprina Bendrijos konkurencijos taisyklių veiksmingumą ir gali atgrasinti nuo kartelių ar veiksmų, dažnai paslėptų, galinčių apriboti arba iškreipti konkurenciją. Tokiu atveju nacionaliniuose teismuose pateikiami ieškiniai dėl žalos atlyginimo gali iš esmės prisidėti prie veiksmingos konkurencijos Bendrijoje išlaikymo (minėto sprendimo *Courage ir Crehan* 27 punktas).

92 Dėl nuostolių su palūkanomis priteisimo ir galimybės priteisti nuostolių atlyginimą, turintį baudžiamąjį pobūdį, nesant Bendrijos nuostatų šioje srityje, kiekvienos valstybės narės teisinėje sistemoje turi būti įtvirtinti kriterijai, leidžiantys nustatyti žalos atlyginimo dydį, su sąlyga, kad bus laikomasi ekvivalentiškumo ir veiksmingumo principų.

93 Šiuo požiūriu atsižvelgiant į ekvivalentiškumo principą turi būti sudaryta galimybė prisiteisti specialių nuostolių atlyginimą, pavyzdžiui, turintį baudžiamąjį pobūdį, pagal ieškinius, pagrįstus Bendrijos konkurencijos taisyklėmis, jei jie gali būti priskaičiuojami pagal panašius ieškinius, pareikštus dėl vidaus teisės pažeidimo (šiuo klausimu žr. minėto sprendimo *Brasserie du pêcheur ir Factortame* 90 punktą).

94 Vis dėlto pagal nusistovėjusią Teisingumo Teismo praktiką Bendrijos teisė nekliudo nacionaliniams teismams užtikrinti, kad Bendrijos teisinės sistemos garantuojamų teisių apsauga nesukeltų tokias teises turinčių asmenų nepagrįsto praturtėjimo (žr., be kita ko, 1979 m. spalio 4 d. Sprendimo *Ireks-Arkady prieš Tarybą ir Komisiją*, 238/78, Rink. p. 2955, 14 punktą; 2000 m. rugsėjo 21 d. Sprendimo *Michaïlidis*, C-441/98 ir C-442/98, Rink. p. I-7145, 31 punktą bei pirma nurodyto sprendimo *Courage ir Crehan* 30 punktą).

95 Iš veiksmingumo principo ir kiekvieno asmens teisės prašyti atlyginti karteliu ar veiksmais, galinčiais apriboti ar iškreipti konkurenciją, padarytą žalą išplaukia, kad žalą patyrusiems asmenims turi būti suteikta teisė prašyti atlyginti ne tik faktiškai patirtą žalą (*damnum emergens*), bet ir prarastas pajamas (*lucrum cessans*) bei palūkanas.

96 Iš tikrųjų, kalbant apie atlygintiną žalą, negalima visiškai neatsižvelgti į dėl Bendrijos teisės pažeidimo prarastas pajamas, nes, ypač kalbant apie ekonominius ar komercinius ginčus, visiškai neatsižvelgus į prarastas pajamas nebūtų įmanoma atlyginti žalos (žr. minėto sprendimo *Brasserie du pêcheur ir Factortame* 87 punktą bei 2001 m. kovo 8 d. Sprendimo *Metallgesellschaft ir kt.*, C-397/98 ir C-410/98, Rink. p. I-1727, 91 punktą).

97 Kalbant apie palūkanas, Teisingumo Teismas 1993 m. rugpjūčio 2 d. Sprendimo *Marshall* (C-271/91, Rink. p. I-4367) 31 punkte pažymėjo, kad pagal taikomas nacionalines taisykles jų priteisimas yra neatskiriama žalos atlyginimo sudedamoji dalis.

98 Darytina išvada, kad į ketvirtąjį klausimą bylose C-295/04–C-297/04 ir penktąjį klausimą byloje C-298/04 reikia atsakyti taip, kad, nesant šią sritį reglamentuojančių Bendrijos teisės nuostatų, kiekviena valstybė narė savo vidaus teisinėje sistemoje turi įtvirtinti kriterijus, leidžiančius nustatyti EB 81 straipsniu draudžiamais karteliu ar veiksmais padarytos žalos atlyginimo dydį, su sąlyga, kad bus laikomasi ekvivalentiškumo ir veiksmingumo principų.

99 Taigi atsižvelgiant į ekvivalentiškumo principą, jei specialių nuostolių atlyginimas, pavyzdžiui, turintis baudžiamąjį pobūdį, gali būti priteistas pareiškiant nacionalinius ieškinius, panašius į tuos, kurie pagrįsti Bendrijos konkurencijos taisyklėmis, tokia galimybė turi būti ir pareiškiant pastaruosius ieškinius. Tačiau Bendrijos teisė nekliudo nacionaliniams teismams užtikrinti, kad Bendrijos teisinės sistemos garantuojamų teisių apsauga nesukeltų tokias teises turinčių asmenų nepagrįsto praturtėjimo.

100 Antra, iš veiksmingumo principo ir asmens teisės prašyti atlyginti karteliu arba veiksmais, galinčiais apriboti arba iškreipti konkurenciją, padarytą žalą, išplaukia, kad žalą patyrusiems asmenims turi būti sudaryta galimybė prašyti atlyginti ne tik faktiškai patirtą žalą (*damnum emergens*), bet taip pat ir negautas pajamas (*lucrum cessans*) bei palūkanas.

Dėl bylinėjimosi išlaidų

101 Kadangi šis procesas pagrindinės bylos šalims yra vienas iš etapų prašymą dėl prejudicinio sprendimo pateikusio teismo nagrinėjamoje byloje, bylinėjimosi išlaidų klausimą turi spręsti šis teismas. Išlaidos, susijusios su pastabų pateikimu Teisingumo Teismui, išskyrus tas, kurias patyrė minėtos šalys, nėra atlygintinos.

Remdamasis šiais motyvais, Teisingumo Teismas (trečioji kolegija) nusprendžia:

1. **Toks draudimo įmonių sudarytas kartelis arba tokie suderinti veiksmai, kaip antai nagrinėjami pagrindinėje byloje, kuriuos sudaro keitimasis informacija, galinčia leisti padidinti transporto priemonių savininkų ir valdytojų privalomojo civilinės atsakomybės draudimo įmokas, nors tai nėra pagrįsta rinkos sąlygomis, ir kurie reiškia nacionalinių konkurencijos apsaugos taisyklių pažeidimą, gali reikšti ir EB 81 straipsnio pažeidimą, jei, atsižvelgiant į nagrinėjamos nacionalinės rinkos sąlygas, egzistuoja pakankamai didelė tikimybė, kad nagrinėjamas kartelis ar suderinti veiksmai gali tiesiogiai ar netiesiogiai, realiai ar potencialiai daryti įtaką kitų valstybių narių ūkio subjektams parduodant šio draudimo polisus atitinkamoje valstybėje narėje ir jei ši įtaka nėra nedidelė.**

2. **EB 81 straipsnis turi būti aiškinamas taip, kad kiekvienas asmuo turi teisę nurodyti, jog šiuo straipsniu draudžiamas kartelis ar veiksmai negalioja, ir, esant priežastiniam ryšiui tarp kartelio arba suderintų veiksmų ir žalos, prašyti atlyginti šią žalą.**

Nesant Bendrijos teisės nuostatų šioje srityje, kiekviena valstybė narė savo teisinėje sistemoje turi nustatyti šios teisės įgyvendinimo taisykles,

įskaitant ir „priežastinio ryšio“ sąvokos taikymo taisykles, su sąlyga, kad bus laikomasi ekvivalentiškumo ir veiksmingumo principų.

3. Nesant Bendrijos teisės nuostatų šioje srityje, kiekviena valstybė narė savo vidaus teisinėje sistemoje turi paskirti kompetentingus teismus ir nustatyti ieškinių, skirtų užtikrinti teisės subjektų teisių, kylančių iš tiesioginio Bendrijos teisės veikimo, apsaugą, procesines taisykles su sąlyga, kad šios ieškinių pateikimo taisyklės nebus mažiau palankios nei tos, kurios taikomos pareiškiant panašius ieškinius dėl vidaus konkurencijos teisės pažeidimo, ir kad jos nedaro Bendrijos teisinės sistemos suteiktų teisių prašyti atlyginti žalą, padarytą EB 81 straipsniu draudžiamais karteliu arba veiksmais, įgyvendinimo praktiškai neįmanomo arba pernelyg sudėtingo.

4. Nesant šią sritį reglamentuojančių Bendrijos teisės aktų, kiekvienos valstybės narės vidaus teisinėje sistemoje nustatomi senaties terminai dėl prašymo atlyginti žalą, kuri buvo padaryta karteliu arba veiksmais, draudžiamais EB 81 straipsniu, su sąlyga, kad bus laikomasi ekvivalentiškumo ir veiksmingumo principų.

Šiuo klausimu nacionalinis teismas turi patikrinti, ar nacionalinė taisyklė, pagal kurią senaties terminas pateikti prašymą atlyginti žalą, kuri buvo padaryta karteliu arba veiksmais, draudžiamais EB 81 straipsniu, pradedamas skaičiuoti nuo kartelio sudarymo arba suderintų veiksmų įvykdymo dienos, ypač jei ši nacionalinė taisyklė taip pat nustato trumpą senaties terminą ir šis terminas negali būti sustabdytas, nedaro teisės prašyti atlyginti patirtą žalą įgyvendinimo praktiškai neįmanomo arba pernelyg sudėtingo.

5. Nesant šią sritį reglamentuojančių Bendrijos teisės nuostatų, kiekviena valstybė narė savo vidaus teisinėje sistemoje turi įtvirtinti kriterijus, leidžiančius nustatyti EB 81 straipsniu draudžiamais karteliu ar veiksmais padarytos žalos atlyginimo dydį, su sąlyga, kad bus laikomasi ekvivalentiškumo ir veiksmingumo principų.

Taigi atsižvelgiant į ekvivalentiškumo principą, jei specialiųjų nuostolių atlyginimas, pavyzdžiui, turintis baudžiamąjį pobūdį, gali būti priteistas pareiškiant nacionalinius ieškinius, panašius į tuos, kurie pagrįsti Bendrijos konkurencijos taisyklėmis, tokia galimybė turi būti ir pareiškiant pastaruosius ieškinius. Tačiau Bendrijos teisė nekliudo nacionaliniams teismams užtikrinti, kad Bendrijos teisinės sistemos garantuojamų teisių apsauga nesukeltų tokias teises turinčių asmenų nepagrįsto praturtėjimo.

Iš veiksmingumo principo ir asmens teisės prašyti atlyginti karteliu arba veiksmais, galinčiais apriboti arba iškreipti konkurenciją, padarytą žalą išplaukia, kad žalą patyrusiems asmenims turi būti sudaryta galimybė prašyti atlyginti ne tik faktiškai patirtą žalą (*damnum emergens*), bet taip pat ir negautas pajamas (*lucrum cessans*) bei palūkanas.

Parašai.